

INSTITUTUL DE INVESTIGARE
A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI
MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Ștefan BOSOMITU • Cristian DUMITRESCU
(coordonatori)

ORAȘUL SOCIALIST , SISTEMATIZARE, LOCUIRE, COTIDIAN

**Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc**
Volumul XX, 2025

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	7
<i>Cuvânt-înainte. Urbanul socialist – între dirijism politic și evoluții alternative</i> (Ștefan Bosomitu, Cristian Dumitrescu)	13

Partea I

TRANSFORMĂRI ȘI DEZVOLTĂRI URBANE: SINCOPE ȘI DISCONTINUITĂȚI

Sistematizarea orașului Cluj(-Napoca): 1958-1976. Un proiect discontinuu (Ștefania Boca)	21
Ștei, singurul oraș nuclear al României comuniste. Istoria unei construcții strategice sovieto-române (1952-1989) (George Dumitrescu)	53
Orașul Popești-Leordeni. O istorie a urbanizării controlate (Iarion Țiu)	77
Renunțarea la realismul socialist în arhitectura românească. Studiu de caz: cvartalele „staliniste” bucureștene Vatra Luminoasă, Bulevardul Muncii și Drumul Taberei (1954-1958) (Radu Carbarău)	93
Construcția metroului din București (1970-1989) (Mihăiță Enache)	119

Partea a II-a

ASPECTE ALE COTIDIANULUI ÎN URBANUL SOCIALIST

Orașul București și muzeele sale la începutul regimului comunist (Cristian Vasile)	153
Spațiile de joacă în România comunistă: receptare socială, simbolică și proiecția discursului ideologic (Maria-Teodora Balaș, Ștefan-Marius Deaconu)	173
Viața la bloc: între mizerie și confort. Reprezentări ficționale contemporane ale cotidianului comunist românesc în „cutiile de chibrituri” (Andreea Zavicsa)	201

Partea a III-a

SISTEMATIZARE ȘI TRANSFORMĂRI URBANE
ÎN ULTIMUL DECENIU COMUNIST

Transformarea unui „loc bizar” în „al doilea Herăstrău”: rolul brigadierilor în procesul de construcție al Lacului Morii (1975-1989) (<i>Cristian Dumitrescu</i>)	227
Transformare și remodelare: cartierul evreiesc din București în calea sistemizării (<i>Daniela Mihai, Florentina Udrea, Simona Deleanu</i>)	253
Strada Mămulari, între demolări și salvare. Studiu de caz: demolarea Sinagogii „A.B. Zissu” și a Templului „Unirea Fraternală” și salvarea Templului „Unirea Sfântă” (<i>Anca Tudorancea</i>)	287

În anii '50, mai multe ansambluri au fost planificate și executate în București, însă doar unele pot fi definite drept cvartale, încadrându-se în trăsăturile enumerate mai sus. Dintre aceste ansambluri, ne vom concentra asupra cvartalelor Vatra Luminoasă, Bulevardul Muncii și Drumul Taberei. Considerăm Vatra Luminoasă și Drumul Taberei reprezentative întrucât respectă forma cvartalului și plastica specifică realismului socialist, pe când ansamblul din Bulevardul Muncii, deși mai degrabă de tip paravan, dispune și de spații tip curte interioară și se face remarcant prin monumentalismul neobișnuit. În cele trei studii de caz, am urmărit să prezentăm respectivele cvartale, atât din punctul de vedere al planificării și construirii lor, cât și din alte perspective de interes, precum plastica fațadelor, repartizarea locatarilor sau mersul lucrărilor. Într-o secțiune separată am efectuat o comparație succintă a acestora și am evaluat impactul numeroaselor ședințe ale UARPR și ale organizațiilor de partid asupra construcției lor.

Bulevardul Muncii

Între numerele 86 și 118 ale fostului Bd. Muncii, se întinde un front de blocuri construite în două etape între 1955 și 1959. Ansamblul nu este foarte adânc, așa cum am precizat mai sus, însă blocurile încadrează spații verzi de tip curte interioară, iar fațadele rămân tributare realismului socialist prin utilizarea cornișelor, bosajelor și aradelor.

Cvartalul a făcut parte dintr-o planificare mai largă odată cu al IV-lea Festival Mondial al Tineretului, găzduit de Republica Populară Română la București în 1953. Pregătirile pentru festival au fost grăbite, proiectele fiind elaborate și executate într-un timp foarte scurt. Parcul și Stadionul „23 August”, aflate în zona Balta Albă, au fost edificate în grabă pentru a putea găzdui evenimentele. În 1954, ulterior festivalului, s-a trecut la planificarea unui ansamblu de blocuri muncitorești de-a lungul Bulevardului Muncii, precum și a unei piețe la intrarea sudică a Stadionului „23 August”.

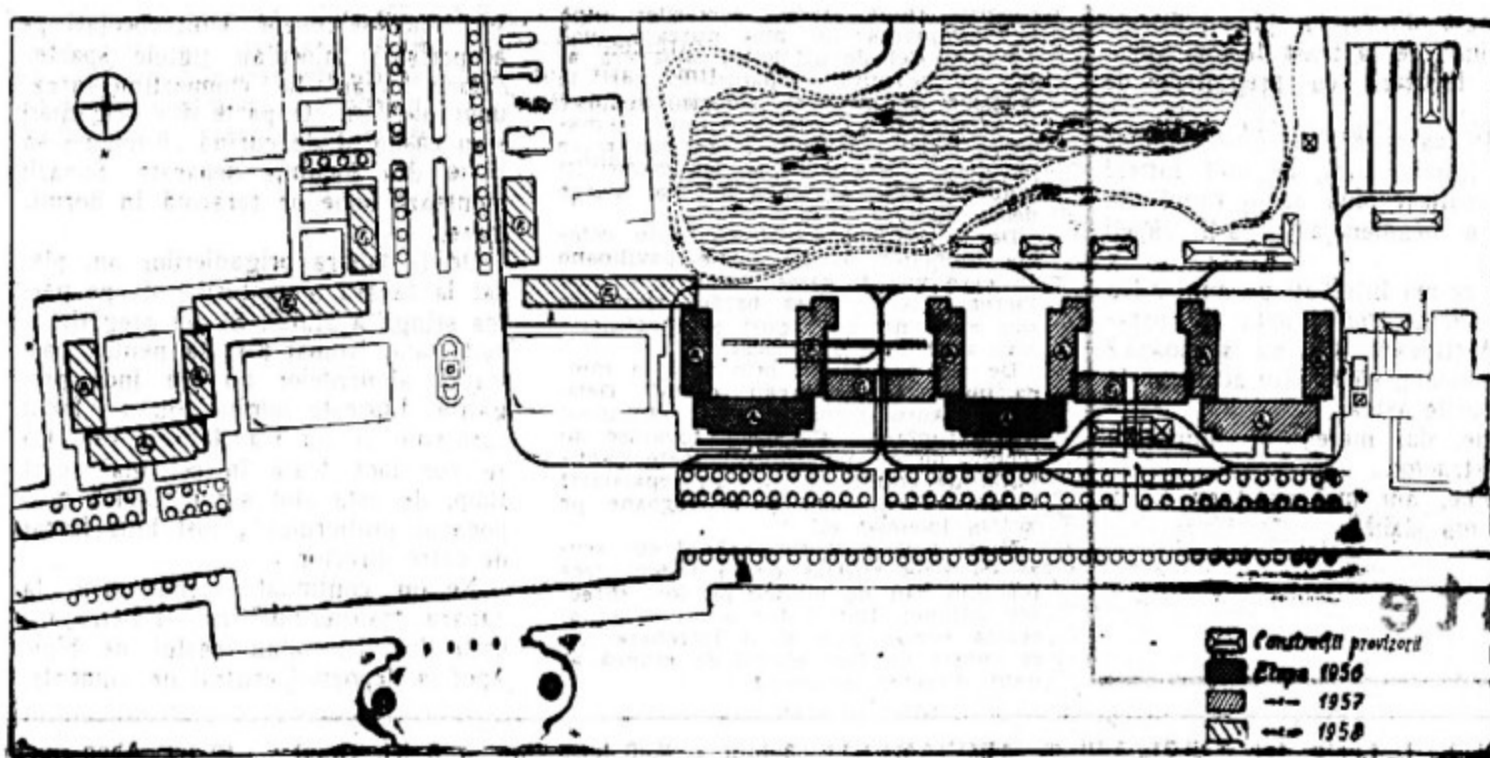
Sub supravegherea arhitectului Tiberiu Niga, șeful atelierului Est al IPB, un colectiv alcătuit din arhitecții I. Florea, I. Moscu, N. Kepeș, S. Bercovici, I. Antonescu a elaborat mai multe variante de rezolvare, prezentate apoi în revista *Arhitectura RPR*¹. Toate studiile aveau în comun câteva elemente: axa de simetrie nord-sud determinată de stadion, punctele extreme, reprezentate de viitoarea Piață „23 August” și clădirea restaurantului „23 August”, dar și menținerea unei „industrii nenocive”² în zonă. Proiectele propuse de IPB se bazau pe un joc al volumelor,

1. I. Florea, „Studii pentru ansamblul de locuințe de pe Bulevardul Muncii din București”, *Arhitectura RPR* nr. 7/1955, pp. 1-5.

2. Este vorba de fabrica IOR.

Imaginea 1. Proiectul din 1955 al ansamblului de pe Bulevardul Muncii
(*Arhitectura RPR*, nr. 7/1955)

Imaginea 2. Blocurile executate din ansamblul de pe Bulevardul Muncii
(*Constructorul*, 27 octombrie 1956)

mergând până la a sugera o alternanță între corpuri cu nouă și șapte niveluri, regim de înălțime criticat ca fiind în neconcordanță cu cel al zonei Balta Albă, dar și al orașului în general. Alte studii propuneau, pe lângă piața cu obelisc care trebuia amenajată, și înălțarea unor turnuri la intrarea unei noi „esplanade”, în prelungirea axei nord-sud, continuând până la „o dotare importantă” din viitorul cartier Balta Albă. Proiectanții aveau în vedere inclusiv extinderea frontului până la intersecția Bd. Muncii cu șoseaua Mihai Bravu și reconfigurarea ulterioară a restaurantului „23 August” pentru a se integra organic în ansamblul construit. Niciunul dintre studii nu acordă o atenție serioasă adâncirii cvartalului, probabil din cauza „industriei nenocive” aflate în imediata apropiere a terenului construit.

În cele din urmă, proiectanții au decis să păstreze alternanța între corpuri de șase și patru niveluri. De corpurile înalte urmau să se lege organic corpurile de patru niveluri. În jurul pieței urmau să fie construite doar blocuri de patru niveluri, iar frontul dintre restaurant și șoseaua Mihai Bravu urma să se „simplifice”, adică

blocurile să nu depășească patru niveluri. Ansamblul urma să fie simetric față de axa stadionului.

Lucrările au fost divizate în două etape. Prima etapă, 1955-1958, aprobată prin HCM 1.862 din 2 septembrie 1955, încredințată Trustului 3 Construcții, avea ca scop construirea a 11 blocuri (A1, A2, A3, B1, B2, C1, C2, D1, D2, D3, D4), la vest de axa de simetrie stabilită. Aceeași hotărâre declara șantierul „de interes republican”¹. Proiectarea acestei prime etape a fost asigurată de arhitecții T. Niga, B. Gumușcian și I. Antonescu. Cele 11 blocuri însumau 296 de apartamente cu una, două sau trei camere într-un „raport favorabil”: 200 cu două camere, 48 cu una și 48 cu trei camere². Proiectanții au reușit, de asemenea, să asigure apartamentelor orientare dublă, așa încât să nu fie toate dispuse spre nord. Blocurile A aveau șase niveluri (subsol, parter și cinci etaje), pe când celelalte urmau să aibă doar patru niveluri (subsol, parter și trei etaje). În plus, în blocurile A și B urmau să fie amenajate spații comerciale care să deservească locuitorii ansamblului. Intrarea în blocuri și în curțile interioare se făcea din interiorul cvartalului, fiind amenajate căi pentru pietoni și vehicule care străpungeau blocurile de patru niveluri.

Apartamentele fuseseră conectate la rețeaua de telefon și la rețeaua de gaz, precum și la rețeaua de termoficare a ansamblului, asigurată de o centrală termică aflată în subsolul blocului A2. Celelalte blocuri adăposteau la subsol „crematorii de gunoaie, spălătorii” și uscătorii, dar și „boxe pentru fiecare unitate de locuit”. Din cauza numărului de etaje, blocurile cu 6 niveluri au fost dotate cu ascensoare, însă adăposteau și „depozite pentru biciclete și cărucioare de copii” pe casa scării, la parter³.

Etapa a II-a a lucrărilor s-a desfășurat în 1958-1959, sub supravegherea unui colectiv de proiectare ușor diferit, alcătuit din arhitecții I. Antonescu, M. Dîmboianu și A. Vlădescu⁴. Lucrările la etapa a II-a începuseră deja în septembrie 1958⁵. Cele 278 de apartamente urmau să fie distribuite în șapte blocuri (A4, B3, D3, E1, E2, F1, F2), însă numărul apartamentelor cu trei camere s-a înjumătățit, pe când cel al apartamentelor cu o cameră s-a dublat. Ca urmare a „indicațiilor forurilor de avizare”, primite probabil în urma Plenarei Comitetului Orășenesc

1. Cristian Dumitrescu, *Mutarea la bloc: noii locuitori din ansamblul de pe Bulevardul Muncii (1954-1959)*, Editura Studio Zona, București, 2024, pp. 10-11.

2. *Ibidem*; I. Florea, art. cit., p. 5.

3. I. Florea, art. cit., p. 5.

4. I. Antonescu, „Ansamblu de locuințe pe Bulevardul Muncii”, *Arhitectura RPR*, nr. 12/1958, pp. 14-15.

5. V. Tincu, „Locuințe pentru bucureșteni”, *Scânteia*, 18 septembrie 1958; E.M., „Pe șantierele de construcții din București”, *Munca*, 9 septembrie 1958, p. 1. În *Scânteia* este redat greșit numărul apartamentelor: 220 în loc de 278.

al PMR, blocurile au suferit unele modificări față de proiectele din etapa I. Înălțimea etajelor a fost redusă de la 3,30 metri, cât fuseseră în etapa I, la 2,72 metri, permițând introducerea unui nou etaj, păstrând însă înălțimi similare cu blocurile etapei I. Mai departe, fuseseră amenajate apartamente la demisolul blocurilor care nu aveau unități comerciale la parter.

Un alt obiectiv al acestei etape era amenajarea pieței prevăzute în studii, amenajare care urma să se producă în urma unor exproprieri¹. Blocurile etapei II aveau aceleași dotări ca cele din etapa I: instalații de telefoane, de gaze, de încălzire (asigurată de o centrală aflată la subsolul blocului A4), antene de televiziune, spălătorii, uscătorii, „tuburi de gunoi la scări” și crematorii. Între timp au fost amenajate o piațetă pentru aprovizionare cu legume și un aprozar, ambele inaugurate în anul 1955 pentru a deservi ansamblul de locuințe muncitorești.

Deși HCM 1.862/1955 preciza că „lucrările [...] se vor începe în anul 1955”, acestea au început abia în 1956, șantierul fiind amenajat în iunie². Lucrările edilitare întreprinse în anii anteriori, inclusiv în pregătirea Festivalului Mondial al Tineretului³, precum și gradul înalt de mecanizare al șantierului, ar fi trebuit să asigure un progres mai rapid al lucrărilor. Aceste avantaje au fost însă parțial anulate de folosirea la scară largă a elementelor prefabricate, cu care mulți muncitori nu erau obișnuiți⁴. Deși aprovizionarea cu cărămizi era asigurată de o întreprindere apropiată, transportul lor pe șantier se făcea uneori „din mână în mână”, întrucât vagonetele și macaralele amenajate nu făceau față cantității acestora⁵. În plus, deși pământul excavat urma să fie deșertat peste bălțile din zona ansamblului pentru a le asana, rezolvând problema depozitării sale, adesea acesta „nu era îndepărtat la timp”. În etapa a II-a, presa acuza proasta gospodărie a materialelor de construcție, dar și a resturilor refofosibile, aruncate fără menajamente pe câmp⁶.

Cu toate acestea, ansamblul este executat fără întârzieri semnificative. Blocurile primei etape sunt terminate spre finalul lui 1958, iar cele din etapa a II-a probabil în primăvara lui 1959⁷. Întrucât, așa cum am mai precizat, zona beneficiase deja de acțiuni de pavare a drumurilor și amenajarea străzilor, inclusiv campanii

-
1. I. Antonescu, art. cit., p. 15; ***, „Excursie... în cartier”, *Scânteia Pionierului*, 16 iulie 1959, p. 1.
  2. ***, „Actualități bucureștene”, *Munca*, 23 iunie 1956, p. 1; B. Gumușcian, „Organizarea unui mare șantier de locuințe”, *Constructorul*, 27 octombrie 1956, p. 3.
  3. I. Florea, art. cit., p. 4; ***, „Întreaga țară se pregătește pentru Festival”, *România Liberă*, 13 iunie 1953, p. 1.
  4. B. Gumușcian, art. cit., p. 3.
  5. C. Dumitrescu, art. cit., p. 13.
  6. ***, „Așa se gospodăresc materialele?”, *Scânteia tineretului*, 9 septembrie 1958, p. 1.
  7. Paul Marian, Mircea Scripcă, „Bucuriile noilor locatari”, *România liberă*, 30 aprilie 1959, p. 3; ***, „Pentru 1957, ne propunem următoarele”, *Apărarea patriei*, 18 ianuarie

de plantare a arborilor, lucrările ulterioare au fost minime. În 1958 a fost executat un canal colector care a fluidizat canalizarea în zona Bulevardul Muncii – șoseaua Mihai Bravu¹. Piața cu obelisc nu a mai fost amenajată și articolele ulterioare sugerează că ideea prelungirii simetrice a ansamblului, așa cum prevăzuse studiul din 1955, a fost abandonată încă din 1956². În pofida obstacolelor, primii locatari au fost repartizați încă din 1958, fiind muncitori în fabricile din zonă, mai ales în Uzinele „23 August”. Totuși, apartamentele date în folosință au găzduit câte două familii, întrucât problema fondului locativ nu fusese încă rezolvată³.

Vatra Luminoasă

Cvartalul din Vatra Luminoasă (Strada Vatra Luminoasă nr. 38-52) a fost construit între 1954 și 1956, unele elemente, precum asfaltarea aleilor, fiind executate chiar mai târziu⁴. Intenția originală a fost ca ansamblul să ocupe trapezul descris de șoseaua Mihai Bravu, strada Vatra Luminoasă, strada Maior Ion Coravu și strada Victor Manu. Prelungirea acestuia dincolo de strada Victor Manu a fost luată în calcul, dar s-a limitat la doar două blocuri⁵. Din tot ansamblul imaginat, doar prima incintă a fost executată, delimitată de străzile Ciurea, Vatra Luminoasă și Victor Manu, cuprinzând blocurile A1, A2, A3, B, C1, C2, E1 și E2. În plus față de aceasta s-au mai executat cinci blocuri de-o parte și de alta a străzii Victor Manu (blocurile G1, G2, H1, H2 și F).

Proiectul a fost elaborat de către IPB prin Atelierul de proiectare raional „23 August”, condus de arh. Nicolae Sburcu, avându-l ca șef de proiect pe arh. Zoltan Grundl, și executat de Trustul 3 Construcții al Ministerului Construcțiilor și al Industriei Materialelor de Construcții. Planurile fuseseră înaintate către Direcția Arhitectură și Sistematizare (DAS) a Sfatului Popular al Capitalei

1957, p. 1; ***, „Locuințe pentru oamenii muncii”, *Scânteia*, 19 august 1958, p. 1; ***, „În cinstea mării sărbători”, *Scânteia*, 6 noiembrie 1958, p. 1.

1. ***, „Informații”, *România liberă*, 9 octombrie 1957, p. 3.
2. Schița lui Gumușcian din 1956 – vezi Gumușcian, art. cit. –, deja nu mai includea celelalte corpuri prevăzute în Florea, art. cit. Nici articolul lui Antonescu din 1958 (Antonescu, art. cit.) nu mai indică celelalte blocuri în schița aferentă etapei II, deși reproduce schița din 1955.
3. C. Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 14-15; D. Farb, „Realizări și perspective în proiectarea de locuințe pentru orașul București”, *Arhitectura RPR*, nr. 10-11/1958, p. 10.
4. Andrei Răzvan Voinea, „Locuințele bucuriei”: construirea cvartalului din Vatra Luminoasă (1954-1956), Editura Studio Zona, București, 2024, p. 5.
5. O schiță din *Arhitectura RPR*, nr. 6-7/1954, p. 33, își imaginează un asemenea aranjament al cvartalului.

încă din martie 1954 spre a primi aprobarea, însă Serviciul Autorizații le respinge, motivând lipsa avizelor și sfătuind implementarea unor modificări sugerate de CSAC¹. Între altele, CSAC recomandase „suprimarea parcajului auto din interiorul cvartalului”, prelungirea a două blocuri (G, H) pentru a se „echilibra”, constituind un front la bulevard, neexecutarea blocului D și „legarea organică” a „turnurilor care marchează colțurile” cu acoperișul clădirilor². IPB ia la cunoștință modificările recomandate de CSAC, primind apoi aviz favorabil.

Direcția Arhitectură și Sistemalizare solicită din nou trimiterea avizelor, întocmind un referat prin care motivează respingerea autorizațiilor, însă arhitectul-șef al orașului, Pompiliu Macovei, dispune eliberarea autorizațiilor în lipsa avizelor, cu condiția ca acestea să fie furnizate pe parcurs. Pe 3 mai 1954 este emisă „Autorizația de construcție nr. 10.V.aut/1954”, aprobând construcția a „șapte corpuri de construcții divizate în 10 blocuri”. Începe organizarea șantierului, în lunile mai-iunie fiind înaintate către DAS avizele ICAS, pentru racordarea la rețeaua de canalizare și apă curentă, MAI, pentru instalațiile electrice, MFA, pentru apărarea locală antiaeriană, și SANEPID. Proiectul pentru cvartalul Vatra Luminoasă a fost aprobat de Consiliul de Miniștri prin HCM 1.019 din 26 iunie 1954³, ca urmare a obținerii tuturor avizelor.

Lucrările au mers încet, nu în ultimul rând din cauza lăntării înaintării avizelor. La începutul lunii aprilie 1954, ziarul *Informația Bucureștiului* afirma că „pregătirile în vederea începerii acestor construcții sunt aproape terminate”⁴, pe când *Drum Nou* afirma în 20 iunie că „vom organiza până la 23 August o cantină la șantierul Vatra Luminoasă”⁵. La finalul lunii iunie 1954, un alt articol promitea că „sunt pe sfârșite lucrările de organizare a șantierului”⁶. Lucrările au început efectiv pe 16 august, așa cum informează un alt articol din ziarul *Drum Nou* din decembrie 1954, când „s-a așezat prima cărămidă la cele 8 blocuri de locuințe muncitorești”⁷. Șantierul duce lipsă de forță de muncă și suferă din cauza calității inferioare a materialelor de construcție, așa cum reclamă mai multe articole de

1. Arhiva Primăriei Municipiului București (în continuare, APMB), fond SAS, dosar 1336/1954, nenumărat. CSAC face observații atât asupra proiectelor Vatra Luminoasă și Bucureștii Noi, cât și asupra proiectelor de secțiuni-tip elaborate de IPB.
2. „Aviz Nr. 6/GL din 15 martie 1954”, în APMB, fond SAS, dosar 1336/1954, nenumărat.
3. A.R. Voinea, „Locuințele bucuriei”..., p. 5.
4. ***, „Constructorii se pregătesc”, *Informația Bucureștiului*, 10 aprilie 1954, p. 1.
5. ***, „Să întâmpinăm marea zi de 23 August cu noi succese în lupta pentru îndeplinirea planului la toți indicii!”, *Drum Nou*, 20.06.1954, p. 2.
6. ***, „A început construirea celor 1000 de apartamente din București”, *Informația Bucureștiului*, 30 iunie 1954, p. 1.
7. ***, „Noi blocuri de locuințe muncitorești în construcție”, *Drum Nou*, 10 decembrie 1954, p. 1. Este vorba de blocurile A1, A2, A3, B, C1, C2, E1, E2.